

## **РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**

**Васильєв К. К.**, д-р мед. наук;  
**Власенко В. М.**, канд. іст. наук;  
**Дегтярьов С. І.**, канд. іст. наук;  
**Звагельський В. Б.**, канд. філол. наук;  
**Клименко В. А.**, канд. іст. наук;  
**Куліш А. М.**, д-р юрид. наук;  
**Лобко Н. В.**, канд. іст. наук;  
**Нестеренко В. А.**, канд. іст. наук

Видання рекомендовано до друку рішенням вченої ради юридичного факультету Сумського державного університету (протокол № 9 від 26.06.2013 р.)

**Суспільно-політичні** процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи : зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 21 травня 2013 р. / за заг. ред. В. А. Нестеренка. – Суми : Сумський державний університет, 2013. – 116 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів та молодих вчених ВНЗ України, виголошені в рамках II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 100 від 21 лютого 2013 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

## СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО МИКОЛАЇВЩИНИ В ПЕРШЕ ПОВОЄННЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ (1944-1954 рр.)

Перше повоєнне десятиліття в історії Миколаївщини – одна з складних та суперечливих сторінок історії краю, період подолання жахливих наслідків війни, відбудови народного господарства. Особливо тяжке становище склалося в сільському господарстві області, адже на його розвиток виділялися значно менші кошти, ніж на піднесення важкої індустрії.

Відновлювальні роботи на Миколаївщині розпочалися відразу після звільнення від німецько-фашистських загарбників. Відбудова сільського господарства проводилася в надзвичайно тяжких умовах. Не вистачало техніки, кадрів, посівного матеріалу. За роки окупації поля поросли бур'янами, земля була виснажена, на ній розвелось багато шкідників. Успіх відбудовних робіт багато в чому залежав від наявності робочих рук та техніки [2, с.176].

На селі гостро відчувалась нестача робочої техніки, реманенту, тяглової та робочої сили. Часто в плуг запрягали не тільки корів, ярмо на себе одягали і самі жінки-колгоспниці, або ж копали землю лопатами.

Якщо до війни на полях області працювало 6000 тракторів і комбайнів, то на час визволення Миколаївщини залишилося лише 274 трактори і 270 комбайнів, які потребували капітального ремонту. Загальні збитки, завдані німецько-фашистськими загарбниками області, обчислювалися сумою в 17 млрд. 519 млн. крб. (у масштабах цін 1946 р.) [4, с.19].

А тим часом, згідно з директивами, необхідно було всіляко дбати про розширення посівних площ. У Миколаївській області їх намічалось довести до кінця п'ятирічки до 1200500 га, або 131 % довоєнної площі, рівень механізації сільськогосподарських робіт – до 90% (майже при повній відсутності матеріально-технічної бази) та перевершити довоєнний рівень поголів'я і продуктивності тваринництва [5, с.167].

Катастрофічно не вистачало кваліфікованих кадрів, селяни були позбавлені свободи пересування через відсутність паспортів (фактично знаходились на становищі кріпаків), а оплата праці – мізерна (50-300 грамів на трудовдень). За таких

умов сільське господарство краю було малоефективним, його підвалини руйнувалися, почалися масові втечі селян до міста у пошуках *«легшого життя»*, спостерігалося поширення пияцтва та деградації сільського населення.

Незадовільний обробіток ґрунту і жорстока посуха 1946 р., по суті, примусове вилучення хліба, символічна оплата праці, врешті, невдала аграрна політика призвели до катастрофічно низького врожаю колгоспних ланів. Одержавши по 5-6 ц. зернових з га, колгоспи змушені були до зернини здати його державі. Тому восени 1946 р. – взимку 1947 р. голод на Миколаївщині став справжнім лихом. Люди відкопували з-під снігу мерзлу картоплю, буряки, що лишилися на колгоспних полях після недбайливого збирання. Жертвами голодомору стали понад 400 тис. миколаївців, або кожен третій краяннин [4, с.39].

Масова загибель людей була спричинена не тільки голодом, а й встановленими законами щодо села – податкова політика, *«закон про п'ять колосків»*, позики, відсутність кормів для худоби, репресії, переслідування.

Щоб *«стимулювати»* працю українського селянства, Верховна Рада СРСР ухвалила Указ *«Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності у сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя»*. Він стосувався колгоспників, що не виробляли мінімуму трудоднів, а також мешканців села, які не були членами колгоспу [1, с.39].

У подальшому було збільшено асигнування на прискорення розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства, нарощування виробництва мінеральних добрив [5, с.167].

Довоєнні посівні площі в області були освоєні в 1949 р. Зростала громадська власність артілей і їх грошові доходи. В 1949 р. неподільні фонди колгоспів зросли на 13,7%, поголів'я великої рогатої худоби – на 38,5%, в т.ч. корів – на 51%. Не дивлячись на успіхи, в області відстаючими залишалось близько 120 колгоспів з 957. До кінця п'ятирічки сільське господарство області досягло довоєнного рівня [3, с.91].

Серед заходів щодо організаційно-господарського зміцнення колгоспів великі надії покладалися на їх укрупнення з метою збільшення площі орної землі, ефективнішого використання техніки. На Миколаївщині укрупнення було проведено у 1950-1951 рр. Замість 957 дрібних і середніх стало 395 укрупнених колгоспів. Кількість орної землі на один колгосп збільшилась із 1160 до 2810 га. Кількість працездатних колгоспників у середньому зросла із 122 до 293 чол. [5, с.168].

За тяжких умов повоєнних років основний прибуток колгоспники мали від власного присадибного господарства, тоді як праця у колгоспі була по суті лише «за палички». Проте кожен селянський двір було обкладено абсурдними податками – на землю, на кожне дерево та кущ, які весь час зростали. Одночасно селяни змушені були здавати до обов'язкових заготівель встановлену кількість господарської продукції з власного господарства майже за дарма (0,5% від загальних надходжень грошей).

Нормальному розвитку сільського господарства заважала також надзвичайно роздута структура органів керівництва. Відірваною від потреб сільського господарства була й наука, де панував «народний академік» Лисенко, який винищував все, що не відповідало його розумінню класовості в науці [4, с.43].

Однак, починаючи з 1950-их років сільське господарство Миколаївщини поволі відновлювалося: до села на постійну роботу направлялися спеціалісти, поліпшувалося матеріально-технічне забезпечення колгоспів, з кожним роком збільшувалися площі освоєних орних земель, розвивалось тваринництво, зростала механізація. Також почав поліпшуватися склад керівних колгоспних кадрів, почало покращуватись ставлення до сільських трудівників, які отримували паспорти та могли самостійно обирати місце проживання. Почали впроваджувати госпрозрахунок, нові технології, заохочувався зарубіжний досвід.

Отже, у Миколаївській області за період першого повоєнного десятиліття шляхом інтенсифікації селянської праці, підвищення заготівельних цін, покращення рівня агротехніки було розпочато процес відбудови сільського господарства та досягнуто незначного зростання виробництва сільськогосподарської продукції.

---

1. Баран В.К. Україна крізь віки: В 15 т. / НАН України; Інститут археології / В.К.Баран, В.М.Даниленко, В.А.Смолій (ред.). – Т.13: Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-ті рр.). – К.: Альтернативи, 1999. – 303 с.

2. Тригуб П.М. Актуальні проблеми розвитку південноукраїнського села у перше післявоєнне десятиріччя (1946-1955 рр.) / П.М.Тригуб // Українська державність: проблеми історії, права, економіки, мовознавства, філософії, політології та культури. – Миколаїв; Одеса, 2001. – Т.1.

3. Шитюк М.М. 1944 – 1954 роки : перше повоєнне десятиліття / М.М.Шитюк // Проблеми історії та сучасного стану науки Української держави. – Миколаїв, 2002. – Т.1. – Історичні дисципліни та українознавство.

4. Шкварець В.П. Повоєнна та сучасна Миколаївщина: монографічне історико-краєзнавче дослідження / В.П.Шкварець, Є.Г.Горбуров, К.Є.Горбуров. – Миколаїв: Шамрай. – 2008. – 300 с.

5. Шкварець В.П. Миколаїв і область у повоєнний період та в роки застою (1946-1985 рр.). / В.П.Шкварець, М.Ф.Мельник // Історія рідного краю. Миколаївщина. – Миколаїв, 2003.